

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1675

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1006

Kitap Adı : Arap Dili Belâgatında Kinâye

Alt Başlık : Farklı Bir Değerlendirme

Book Title : Allusion in Arabic Rhetoric

Subtitle : A Different Assessment

ISBN : 978-625-5576-61-3

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576613

Yazar | Author: Sedat SAĞDIÇ | orcid.org/0000-0003-3008-0841

Kurum | Institution: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ROR ID: ror.org/01x1kqx83

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 123 (xviii + 105)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC:CF - Dilbilim | Linguistics

BISAC: LAN009000 - Dil Sanatı ve Disiplinleri / Retorik | Language Arts & Disciplines / Rhetoric

THEMA: CF - Dilbilim | Linguistics

LC Classification: PJ7510-PJ7590 - Arapça Dili, Retorik ve Belâgat | Arabic Language - Rhetoric and Belles Lettres

DEWEY: 492.7 - Arap Dili | Arabic Language

WoS Category: Literature | Edebiyat Religion | Din Linguistics | Dilbilim

WoS Citation Topics (Meso): Linguistics & Rhetoric | Dilbilim ve Retorik

WoS Citation Topics (Micro): Arabic Language Studies | Arap Dili Çalışmaları Rhetoric & Discourse Analysis | Retorik ve Söylem Analizi

Scopus Subject Areas: 1203 - Language and Linguistics | Dil ve Dilbilim

Atıf Bilgisi | Cite as: Sağdıç, Sedat. *Arap Dili Belâgatında Kinâye: Farklı Bir Değerlendirme*. FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Arap Dili Belâgatında Kinâye

-Farklı Bir Değerlendirme-

Sedat SAĞDIÇ

Ankara 2025

Yazar Hakkında

Sedat SAĞDIÇ

4 Eylül 1974 tarihinde Bayburt'ta doğdu. İlkokulu Kartal, ortaokul ve liseyi Pendik'te okudu. 2007 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2009 yılında başladığı Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki yüksek lisans eğitimini 2011 yılında bitirdi. Aynı sene başladığı Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim dalındaki doktora eğitimini “Zemahşerî'nin Keşşâf'ında Temsilî Anlatım” isimli teziyle 2017 yılında tamamladı.

1997-2013 yılları arasında (ilk beş yıl hariç) Kartal Belediyesi'nde “Kütüphane Memuru” olarak görev yaptı. Bu süre zarfında yurt içi ve yurt dışında Arapça eğitimi aldı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları (İSMEK) ve özel bir dernekte Arapça dersleri verdi. İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nda (İSAV) uzun yıllar Keşşâf derslerine katıldı.

2013 yılında öğretim görevlisi olarak başladığı Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğatı Anabilim dalındaki vazifesine 2019 yılından beri öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

Kur'an'a Yönelik Bazı Şüpheler ve Cevapları (Menâhilü'l-İrfan Örneğinde) ve *Kur'an'da Temsilî Anlatım (Zemahşerî'nin Keşşâf Tefsiri Örneğinde)* adlı kitaplarının yanı sıra alanıyla ilgili çeviri ve te'lif makaleleri ile sempozyum ve kongre sunumları vardır.

Evli ve üç çocuk babası olan Sağdıç, Arapça ve İngilizce bilmektedir.

About the Author

Sedat SAĞDIÇ

He was born on September 4, 1974 in Bayburt. He completed his primary school education in Kartal, and his secondary and high school education in Pendik. He graduated from Ankara University Faculty of Theology in 2007. He completed his master's degree at Marmara University Institute of Social Sciences, which he started in 2009, in 2011. He completed his doctorate at Marmara University, Department of Basic Islamic Sciences, which he started in the same year, in 2017 with his thesis titled "Representational Expression in Zamakhshari's Kashshaf". Between 1997 and 2013 (except for the first five years), he worked as a "Library Officer" in Kartal Municipality. During this time, he studied Arabic both at home and abroad. He attended Kashshaf classes at the Foundation for Research in Islamic Sciences (ISAV) for many years. He gave Arabic lessons at Istanbul Metropolitan Municipality Vocational Training Courses (ISMEK) and a private association.

He has been working as a faculty member in the Department of Arabic Language and Rhetoric at Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, where he started as a lecturer in 2013, since 2019.

In addition to his books titled "*Some Doubts About the Qur'an and Their Answers (As Exemplified in Menâhili'l-'İrfân)*" and "*Representative Expression in the Qur'an (As Exemplified in the Commentary of al Zamakhshari's al Kashshâf)*", he has also contributed original and translated articles, as well as presentations at symposia and conferences in his field.

Sağdıç, who is married and has three children, speaks Arabic and English.

Kitap Hakkında

Arap Dili Belâgatında Kinâye

-Farklı Bir Değerlendirme-

Bu çalışmamızda Arap dilinde kinâyenin kullanımını ele alacağız. Kitabımız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu, önemi, kapsamı ve yöntemi ile ilgili literatür ve çalışmamızın bu literatürdeki yerine temas ettik. Birinci bölümde kavramsal çerçeveye yer verdik. İkinci bölümde ilk dönemden itibaren köşe taşı olmuş belâgat âlimlerinin kinâye ile ilgili görüşlerini ele alıp bunları değerlendirdik. Üçüncü bölümde ise vardığımız sonuç ışığında belâgat kitaplarındaki en yaygın örnekleri ve ayetleri inceleyerek çalışmamızı nihayete erdirdik. Bilindiği gibi düzgün ve yerinde söz söylemenin usul ve prensiplerini ele alan bilim olan belâgat; meânî, beyân ve bedî' ilimlerinden müteşekkildir. Zamana ve zemine göre söylenmiş sözü açıklık ve kapalılık bakımından birbirinden farklı anlatım biçimleriyle ifade etmek anlamındaki beyân ilmi teşbih, mecaz ve kinâyeden oluşur. Daha doğrusu diğer bütün konular bu başlıklardan birisinin altında değerlendirilir. Kinaye, terim olarak literal anlamın ifade edilmesi mümkün olmakla beraber mecaz mananın kastedildiği söz olarak tanımlanır. Klasik belâgat kaynaklarında zikredilen birçok örneğin söz konusu tanım çerçevesinde kinâye olarak değerlendirilmesi güç, bazı durumlarda ise imkânsızdır. Ayrıca, kinâyenin belâgattaki işlevi dikkate alındığında, kimi örneklerin bu kategoriye dâhil edilmesi uygun değildir. Bu tespitimiz belâgat kaynaklarında kinâye örneği olarak getirilen çok sayıda ayet-i kerime için de geçerlidir. Bu misallerde hakîkî anlam ihtimali bulunmamaktadır. Bunlar söylenildiğinde doğrudan mecaz mana akla gelmektedir. Hatta çoğu, meseller gibi kalıp hale gelmiştir. Bilindiği gibi "istiare-i temsiliyye" yaygınlaştığında "mesel" adını alır, onda artık herhangi bir değişikliğe gidilemez. Bu tür örneklerin, özellikle kinâyenin tanımını yaptıktan, "Kinâyede her iki anlam mümkündür." tespitinden sonra kinâye olarak isimlendirilmesi yerinde değildir. Dolayısıyla bunların kinâye değil, "kinâye mecaz", "kinâyeden mecaz", "kinâî mecaz" olarak isimlendirilmesi daha uygundur. Çok yaygınlaşan örnekler de "mesel"

benzeri bir terimle isimlendirilebilir. Bazı örnekleri de belâgatın teşbih-i belîğ, istiare, istiare-i temsiliyye, tahyîl, mecaz-ı mürsel, tevriye gibi başka herhangi bir başlığı altında değerlendirebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kinâye; Hakikat-Mecaz; Lâzım-Melzûm; Karine; Sekkâkî-Kazvinî

About the Book

Allusion in Arabic Rhetoric

-A Different Assessment-

In this study, we will discuss the use of allusion in the Arabic language. Our book consists of an introduction and three parts. In the introduction, we touched upon the literature on the subject, importance, scope and method of the research and the place of our study in this literature. In the first part, we included the conceptual framework. In the second part, we included and evaluated the views of rhetoric scholars, who have been cornerstones since the early period, on allusion. In the third part, we concluded our study by examining the most common examples and verses in the books of rhetoric in the light of the conclusion we reached.

As it is known, rhetoric, which is the science that deals with the methods and principles of speaking properly and appropriately, consists of the sciences of meânî, bayan and badi. The science of rhetoric, which means expressing the words spoken in different ways in terms of clarity and ambiguity according to time and place, consists of simile, metaphor and allusion. More precisely, all other issues are evaluated under one of these headings.

Allusion is defined as a word that is intended to have a metaphorical meaning, although it is possible to have a literal meaning as a term. It is difficult, and in some cases impossible, to consider many examples mentioned in classical rhetoric sources as allusion within the framework of this definition. Moreover, considering the function of allusion in rhetoric, it is not appropriate to include some examples in this category. This determination of ours is also valid for many verses of the Quran that are given as examples of metaphor in rhetoric sources. There is no possibility of literal meaning in these examples. When these are said, a direct metaphorical meaning comes to mind. As is known, when the representative metaphor becomes widespread, it becomes known as a parable and no changes can be made to it. It is not appropriate to name such examples as allusions, especially after defining the allusion and determining that "both meanings are possible in allusion." There-

fore, it would be more appropriate to name them not as allusion, but as “allegory metaphor”. Examples that have become very common can also be named with a term similar to “parable.” We can evaluate some examples under any other heading of rhetoric, such as representation of simile, metaphor, representative metaphor, tahyil, metonymy, and tawriyya.

Key words: Allusion; Literal-Metaphor; Necessary-Requiring; Hint; Sakkâkî-Qazwinî

*Başta muhterem Ahmet Akın Çığman
olmak üzere yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	XVII
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
II. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi/Metodu.....	2
III. Araştırmanın Kaynakları.....	3
IV. İlgili Literatür ve Çalışmanın Bu Literatürdeki Yeri.....	5
A. Konuyla İlgili Yapılan Modern Çalışmalar.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1. Kinâyenin Lügat Anlamı.....	13
1.2. Kinâyenin Terim Anlamı	15
1.3. Kinâyenin Kısımları.....	17
1.3.1. Sıfattan Kinâye.....	17
1.3.2. Mevsuf Kinâye	18
1.3.3. Nispet Kinâye.....	18
1.4. Kinâyenin Amacı	18
1.5. Kinâyenin Çeşitleri	20
1.5.1. Ta‘rîz (التعريض)	20
1.5.2. Telvîh (التلويح)	22
1.5.3. Remz (الرمز)	23
1.5.4. Îmâ/İşâret (الإيماء\الإشارة).....	23
1.6. Kinâye ile Benzerlik Gösteren Sanatlar	23
1.6.1. Lahn (اللحن), Lugz/ilgâz (اللغز\الإلغاز) ve Muammâ/Ta‘miye (المعنى\التعمية)	24
1.6.2. Tevriye (التورية)	24
1.7. Kinâye ile İstiare Arasındaki Farklar	25

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK BELÂĞAT ÂLİMLERİNİN KİNÂYE TANIMLARI	27
2.1. Belâgat Âlimlerinin Kinâye Tanımları	27
2.1.1. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (ö. 209/824 [?])	27
2.1.2. Ebû Osmân el-Câhiz (ö. 255/869)	28
2.1.3. Ebu'l-'Abbâs el-Müberred (ö. 286/900)	28
2.1.4. Sa'leb (ö. 291/904)	30
2.1.5. İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908)	30
2.1.6. İbn Düreyd (ö. 321/933)	31
2.1.7. Kudâme b. Cafer (ö. 337/948 [?])	31
2.1.8. Ebû Hilal el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra)	31
2.1.9. İbn Reşik el-Kayrevânî (ö. 456/1064)	32
2.1.10. İbn Sinân Hafâcî (ö. 466/1073)	33
2.1.11. Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79)	34
2.1.12. Ebü'l-Kasım Mahmûd ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)	35
2.1.13. Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210)	36
2.1.14. Ebû Ya'kub es-Sekkâkî (ö. 626/1229)	37
2.1.15. İbnü'l-Esrî (ö. 637/1239)	38
2.1.16. Hatîb el-Kazvînî (ö. 739/1338)	41
2.1.17. Yahyâ b. Alî el-Alevî (öl. 749/1348)	42
2.1.18. İbnü'z-Zemlekânî (ö. 727/1327)	44
2.1.19. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn en-Nüveyrî (ö. 733/1333)	44
2.1.20. Ebû Hâmid Bahâüddîn es-Sübki (ö. 773/1372)	44
2.1.21. İzzeddin b. Abdüsselam (ö. 660/1262)	45
2.1.22. İbn Hicce el-Hamevî (ö. 837/1434)	45
2.1.23. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505)	45
2.2. Belâgat Âlimlerinin Kinâye Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi 45	
2.2.1. Tanımdaki Kapalılık Vurgusu	46
2.2.2. Hakikat-Mecâz Üzerinden	47
2.2.3. Farklı İsimlendirilmesi Açısından	47
2.2.4. Modern Dönem Belâgatçıların Yaklaşımı	49
2.2.5. Kinayedeki Lâzım-Melzûm Terimleri	51
2.2.6. Kinâyede Karine Olup Olmaması	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELÂGAT KİTAPLARINDAKİ EN YAYGIN KİNÂYE

ÖRNEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	65
3. Kinâye Örneklerinin Değerlendirilmesi	65
3.1. Her Zaman Kinâye Olmayanlar.....	65
3.2. Güncelliğini Yitirmiş Olanlar	69
3.3. Kinâye Örneği Olarak Getirilen Ayetler	72
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83
EK	91
DİZİN	103

ÖN SÖZ

Bilindiği gibi *kinâye* ile ilgili çok sayıda kitap, tez ve makale yazılmıştır. Dolayısıyla kitabımızı eline alan ya da görüp duyan okurun “Yine mi kinâye, başka konu mu kalmadı, bunun da tadını kaçırdılar, yeter artık.” demeleri ilk başta haklı gibi görülebilir. Bu durum bizi de önce kaygılandırmadı değil. Sözün başında amacımızın mevcut çalışmaların sayısını artırmak olmadığını ifade etmek isteriz. Tam da bu sebeple kitabın ismine “farklı bir değerlendirme” ilâvesi yaptık. Çalışmamızın farklı olacağına kanaat getirince besmele çekerek başladık. İlahiyat fakültesinde belâgat derslerini takrir ederken beyân ilminin en çetrefilli konularının başında kinâyenin geldiğini fark ettik. Kaynak kitaplardaki kinâye tanımı ve özellikle de kinâye için getirilen örnekler dikkatimizi çekmiş, bu örnekleri inceledikten sonra “o zaman nasıl kinâye oluyor, bunun *mecazdan* farkı ne” diye kendi kendime sormuş, öğrencilerin de dikkatini çekmeye çalışmışım. Zira kinâye tanımında “hakîkî anlam da imkân dâhilindedir” kaydı varken, verilen misallerde literal anlamın kastedilmesi ya mümkün değildi ya da çok düşük ihtimaldi. Dersleri böyle takrir etmeyi sürdürdüm, fakat problem devam ediyordu. Başlangıçta tanımdan hareketle bazı kinâye örneklerinin sadece mecaz mana için mümkün olduğu tespiti daha doğrusu ön düşüncesiyle makale yazarak bu durumu -en azından zihnimde- netleştirmeyi düşündüm. Akabinde özellikle klasik kaynakları tekrar okumalarım da bu problemlerle ilgili îzâhat yapıldığını, bunların değişik te’villerle ilmi bir çerçeveye oturtulmaya çalışıldığını gördüm. Fakat tam tatmin edici değildi, nitekim Türkçe ve Arapça yazılmış modern dönem kaynaklarda herhangi bir açıklama getirilmeksizin verilen örneklerin kafa karıştırıcı nitelikte oluşunu ortadan kaldırmıyordu. Ardından kinâye tanımlarında yer alan lâzım, melzûm, lüzûm ve lâzımî manası kavramları ile “Kinâye-

de intikal lâzımdan melzûma, mecazda melzûmdan lâzımadır.” tespitinin îzâha ihtiyaç duyduğu kanaati hasıl oldu. Ayrıca kinâyede karine bulunup bulunmaması meselesiyle ilgili, özellikle bazı modern çalışmalardaki açıklamaların da vuzuha kavuşturulması gerekiyordu. Mecazdaki aksine bu kaynaklarda yer alan “Kinâyede hakîkî mananın anlaşılmasını engellemeyen bir karine vardır.” tespiti, üzerinde durulmasını hak ediyordu. Bütün bunlar ile araştırmada klasik belâgat âlimlerinin görüşlerini yansıtma ve kaynaklarda kinâye örneği olarak yer alan ayetleri değerlendirme ihtiyacı çalışmanın hacmini artırdı. Makale boyutlarını aşınca kitaba çevirme düşüncesi hasıl oldu. Bunu aynı zamanda doçentlik kitabı için bir imkân olarak gördüm. Zira beni başka konu arayışından müstağni kıldı. Ayrıca kinâye ile ilgili çok sayıda kitap, tez ve makale yazılmasına rağmen bu başlığı taşıyan müstakil Türkçe bir kitabın bulunmaması bu konuyu yazma motivasyonlarımızdan bir başkası olmuştur. Kitabın belâgat/beyân araştırmalarına mütevacı da olsa katkı sağlaması, okuyucunun, “Bunun diğerlerinden az da olsa farklı tarafı varmış”, “istifade ettik.” demesi temennimdir.

Son olarak çalışmam süresince bilgi ve yönlendirmelerinden istifade ettiğim hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Kitabımı okumak suretiyle önemli katkı sunan kıymetli dostlarım Prof. Dr. Said Nuri Akgündüz, Prof. Dr. Kılıç Aslan Mavil, Doç. Dr. Abdülkadir Dağlar ile değerli mesai arkadaşım Arş. Gör. Dr. Fatıma Betül Kadağ’a teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmamı, engin hoşgörülerini sayesinde yapma imkânı bulduğum başta eşim olmak üzere aileme medyun-ı şükran olduğumu ifade etmek isterim.

Gayret bizden, başarı ve tevfiğ Allah’tandır.

Sedat SAĞDIÇ

Bolu/2025